

Sünnî Kaynaklarda Yer Alan 'Şî'a'nın Üstünlüğü' Temalı Hadislerin Metin Tenkîdi ve Delâleti Üzerine

“On the Textual Criticism and the
Meaning of the Hadîths about
Shî'a's Superiority in the Sunnî
Sources”

Ebubekir SİFİL, Yard. Doç. Dr.*

Abstract: Today, as in the past the relationship between the Ahl al-Sunnah and the Shi'a relies mainly on criticism/rebuttal axis at scholarly basis. Both fractions accuse the other of violating Qur'an, fabricating new hadîth and of inconsistency by addressing existence of some items such as narratives, comments, etc. included in their resources. It is remarkable that the Shi'a has recently concentrated on proving 'groundlessness' of distinctive principles of belief of Ahl al-Sunnah, particularly the issue of 'trustworthiness of companions (adl)' as well as on the researches aimed at supporting and strengthening the characteristic belief principles of the Shi'a. In this sense, Shi'a researchers, by underlining some stories about 'superiority/privileges of the Shi'a' which take place in some Sunnî sources, accuse Ahl al-Sunnah of hushing up a basic reality which is included in their own resources. Accordingly, it is important to criticize such narratives under scholarly criteria. After then it becomes significant that each of such story contains important problems in terms of certainty. This study aims at criticizing such narratives in terms of their textual context.

Citation: Ebubekir SİFİL, “On the Textual Criticism and the Meaning Problem of the Hadîths about Shi'a's Superiority in the Sunnî Sources” (in Turkish), *Hadis Tetkikleri Dergisi, (HTD)*, XII/1, 2014, pp. 7-22.

Keywords: Hadîth, Ahl al-Sunna, Shi'a's superiority, Textual Criticism, the Problem of Meaning.

Giriş

İslâm'ın ilk asırlarından itibaren ortaya çıkmaya başlayan ve giderek etkisini artıran 'fırkalaşma' hareketi, ilerleyen zaman içinde sadece ilmî alanda değil, aynı zamanda sosyal, siyasal, kültürel alanlarda da etkisi yüzyıllara yayılacak bir hareketliliği intaç etmiştir. Ehl-i Sünnet'in geniş toplum kesimleri ve siyasal iktidarlar üzerindeki belirleyici etkisi dolayısıyla fırkalar arası polemik ve ihtilaflar uzun asırlar boyunca –tamamen ortadan kalkmamışsa

* Yalova Üniv., İslami İlimler Fak., Hadis, YALOVA. esifil@yahoo.com

da– derin toplumsal kırılmalara sebebiyet verecek etkinliğe kavuşamamıştır.

Ancak özellikle 1979 İran devriminden sonra gözle görülür bir ivme kazanan ‘genişleme’ politikaları, dikkatlerin bir kere daha ve yoğun biçimde Şî‘a üzerine çevrilmesi sonucunu doğurmuş, her alanda olduğu gibi ilmî zeminde de –tabir yerindeyse– ‘Şî‘a’nın yeniden keşfi’ gündeme gelmiştir.

Bu döneme kadar bilhassa Şî‘î ilim merkezleri ve ilim adamları ile yakın temas imkânı bulamamış çevrelerde Şî‘a’nın ilmî müktesebâtı hakkında derin bir bilgi boşluğu bulunduğunu söylemek abartı olmayacaktır ki, bu durumun ülkemiz için de söz konusu olduğu açıktır. Tarihî süreç içinde Ehl-i Sünnet-Şî‘a polemikleri ya da ‘takrîb’ çalışmaları bağlamında akla gelen birkaç çalışma¹

¹ Takrîb çalışmaları bağlamında Ebû Ali el-Fadl b. el-Hasen et-Tabersî’nin *Mecma’u’l-beyân fi tefsiri’l-Kur’ân*’ı (Mektebetu’l-İlmiyyeti’l-İslâmiyye, Tahran-?, I-V; yeni baskı: Dâru’l-Ulûm, Beyrut-1426/2005, I-X) ve Muhammed Hasen et-Tabâtâbâî’nin *el-Mizan fi tefsiri’l-Kur’ân*’ı (Müessesesi Matbû‘âti İsmâ‘iliyân, ?-1393/1973, I-XX; yeni baskı: Müessesetu’l-A‘lâ li’l-Matbû‘ât, Beyrut-1417/1997, I-XXII (son iki cilt fihrist) Şî‘a’yı; Muhammed Abduh’un *Nehcu’l-belâğa* neşri (Dâru’l-Marife, Beyrut-?, I-IV) de Ehl-i Sünnet’in temsilen yapılmış çalışmalar olarak hafızalardadır. Adı geçen tefsirler, Ehl-i Sünnet’in hadis kaynaklarındaki rivâyetlerle istidlal edilerek kaleme alınmış, buna mukabil Abduh da *Nehcu’l-belâğa*’yı, Hz. Ali’ye nisbetinin sıhhati konusunda herhangi bir şey söylemeden notlar ekleyerek neşretmiştir. Oysa her ikisi de bu eserin derleyicisi olarak zikredilen Şerîf Muhammed b. Hüseyin er-Radî (406/1015) ve kardeşi Şerîf Ali b. Hüseyin el-Murtadâ (436/1044) hakkında Sünnî ricâl kaynaklarında son derece net ve şiddetli cerhler mevcuttur. Örnek olarak bkz. Zehabî, Şemsuddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *Mizânu’l-i’tidâl fi nakdi’r-ricâl*, (Ali Muhammed el-Becâvî tahkikiyle, Dâru’l-Fikr, ?-?, I-IV), III, 124; 523; İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Lisânu’l-Mizân*, (Mektebu’l-Matbû‘âti’l-İslâmiyye, Beyrut-1423/2002, I-X), V, 529; VII, 93.

Takrîb konusundaki monografilere örnek olarak bkz. Kafârî, Nasır b. Abdillâh b. Ali, *Mes’ele’u’t-takrîb beyne Ehli’s-sünne ve’s-Şî‘a*, Dâru Taybe, Riyad-1413/1992, I-II; Alaylı, Abdullah, *Mes’ele’u’t-takrîb beyne’l-mezâhibi’l-İslâmiyye: üsüs ve müntalâkât*, Dâru’t-Takrîb, Beyrut-1994; Aşrî Allâm, *et-Takrîb beyne’s-Sünne ve’s-Şî‘a: rûye siyâsiyye*, el-Merkezu’l-Arabî li’l-Dirâsâti’l-İnsâniyye, Kahire-2010; Ukaylı, Muhammed Dimurdâş, *el-İmâme ve’t-takrîb beyne mezâhibi’l-müslimîn: dirâse mukârene beyne’s-Sünne ve’s-Şî‘ati’l-Ca’feriyye ve’z-Zeydiyye*, Metâbi’u’d-Dâri’l-Hendesiyye, Kahire-1431/2010; Horâsânî, Muhammed Vaizzâde, *Suâlu’t-takrîb beyne’l-mezâhib: evrâk câdde*, el-İntişârû’l-Arabî, Beyrut-2010; Âmilî, Abdu’l-Hüseyin Şerefuddîn, *el-Fusûlu’l-mühimme fi te’lifi’l-Ümme: et-takrîb beyne’l-mezâhibi’l-İslâmiyye*. Müessesetu’l-Bî’sse, ?-1377/1957; Islamic Educational Scientific and Cultural Organization (IESCO) (el-Munazzamatü’l-İslâmiyye li’t-Terbiyye ve’l-Ulum ve’s-Sekâfe), Dâru’t-Takrîb Beyne’l-Mezahibi’l-İslâmiyye, Beyrut-2003/1424, I-II...

Makale ve sempozyum tebliğlerine örnek olarak bkz., Üzüm, İlyas, “Sünnî-Şî‘î Yakınlaşması: Dâru’t-Takrîb Tecrübesi”, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, sayı: 2, 1998, 171-185; Ünal, A. Bülent, “İtikadî ve Siyasî İslâm Mezheplerinin Yakınlaştırılmasına Dair Bazı Mülâhazalar”, *DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: XXV, 31/42; Kaplan, Doğan, “İran’da Şî‘î-Sünnî Yakınlaştırma Çalışmaları”, *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları*, VI/2 (Güz-2013, s. 257-274; Bulut, Zübeyir, “Mezheplerin Ayrışma Konusu Haline Getirilmesi”, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, XV/3, 259-278; Kaplan, Doğan, “Sünnî-Şî‘î Yakınlaşmasının İmkânı Üzerine”, *Uluslararası Dini Araştırmalar ve Küresel Barış Sempozyumu*, Konya-17-18 Mayıs 2013; Arıkan, Adem, “Şî‘îlerin Takrîbi ve Suudilerin Teklifi”, *e-Makâlât Mezhep Araştırmaları*, VI/2, 275-292; et-

dışında Şî‘î havzaların ilmî faaliyetleri ancak İran devrimi sonrası gelinen süreçte tebellür etmeye başlamıştır.

Modernleşme hareketlerinin boy vermesiyle başlayan ve hilafetin ilgisiyle –dolayısıyla medreselerin kapatılmasıyla– zirveye ulaşan kriz durumu Ehl-i Sünnet’i, başta ilmî cihet olmak üzere her alanda derinden sarsarken Şî‘a, tarihten getirdiği avantajları² iyi kullanmayı bilmiş ve ilmî üretimini kesintisiz biçimde sürdürmeyi başarmıştır. Fâtümîler ve Safevîler’den sonra ilk defa güçlü bağımsız bir devlete kavuşmuş bulunan Şî‘a, Ehl-i Sünnet’le ‘tarihi hesaplaşma’ bağlamında bir yandan siyasî, ekonomik, askerî... egemenlik ve etki alanlarını genişletirken, diğer yandan ilmî varlığını da bütün ağırlığıyla hissettirmeye başlamıştır. Gelinen noktada her alanda ciddi bir ilmî birikim ve literatürle karşı karşıya bulunduğumuz aşikârdır.

Bu söylenenler, gerek uzak, gerekse yakın geçmişte Ehl-i Sünnet ulemanın yönelttiği eleştirilerin Şî‘î çevrelerde gördüğü mukabele ve karşı eleştirilerin oluşturduğu literatür konusunda da aynıyla geçerlidir.

Şî‘a, bir yandan ‘velâyet’ merkezli çalışmalarda genelde ‘muhalif’ dediği kesimleri, özelde Ehl-i Sünnet’i Kur’an’a³ ve –Kırtas hadisi⁴, Sekaleyn hadisi⁵,

---

Tüveyciri, Abdulaziz b. Osmân, “et-Takrîb: Mefâhîmuhû ve Ehdâfuh”, *el-İslâm el-Yevm*, 2006, XXIII, 15-30.

Sempozyumlara örnek olarak bkz. *Ortadoğu’nun Geleceği Açısından Şî‘-Sünnî İlişkileri* (Sempozyum tebliğleri), ed. Mesut Okumuş-Cemil Hakyemez, 27-29 Eylül 2013, Çorum Belediyesi Kültür Yayınları, Çorum-2014. Sempozyumun 3. Oturumu takrîb çalışmalarına ayrılmıştır. Bkz. *A.g.e.*, 141-256; *İstirâtiyyetü’t-takrîb beyne’l-mezâhibi’l-İslâmiyye* (28-31 Mayıs 2003), el-Munazzamatu’l-İslâmiyye li’t-Terbiye ve’l-Ulûm ve’s-Sakâfe, Tahran-2004/1425.

² Kapalı toplumsal yapı; ilim adamlarının, dolayısıyla ilim merkezlerinin ekonomik anlamda bağımsız konumu (humus); geleneksel kültür ve ritüellerin (Kerbela törenleri, mersiye edebiyatı ve yas törenleri, ‘masum imamlara’ ait türbeleri ve diğer ‘kutsal’ mekânları ziyaret) canlı biçimde yaşatılabilmesi...

³ Bu konuda Şî‘a’nın istidial ettiği ayetler için bkz. Şîrâzî, Sâdık el-Hüseynî, *eş-Şî‘a fi’l-Kur’ân* (Müessesetu’l-Vefâ, Beyrut-1400/1980), s. 9-135.

⁴ Bkz. Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâ‘il el-Cu‘fî (256/870), *Sahîhu’l-Buhârî* (Muhibbuddîn el-Hatîb vd. tahkikiyle, el-Mektebetu’s-Selefiyye, Kahire-1400/1979, I-IV), “Megâzî”, 78, “Merdâ”, 17; Müslim, Ebu’l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî (261/875), *Sahîhu Müslim* (Muhammed Fuâd Abdülbakî tahkikiyle, Dâru İhyâi’l-Kütübî’l-Arabîyye, Beyrut-1412/1991, I-V), “Vasiyye”, 20; Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî (241/855), *el-Müsned* (Şu‘ayb el-Arnaût vd. tahkikiyle, Müessesetu’r-Risâle, Beyrut-1416/1995, I-L), I, 325, 336.

⁵ Bkz. Müslim, “Fedâil”, 36; Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa (279/892), *el-Câmi‘u’l-kebir* (Beşşâr Avvâd Ma‘rûf tahkikiyle, Dâru’l-Ğarbi’l-İslâmî, ?-1998, I-VI), “Menâkıb”, 32; Ahmed b. Hanbel, III, 14, 17.

Gadîr-i Hum hadisi⁶... gibi Sünnilerce de sahih⁷ kabul edilen- hadislere aykırı davranmakla itham ederken, diğer yandan Ehl-i Sünnet'in kendi kaynaklarında 'Şî'a'nın faziletleri' temalı rivâyetler bulunduğu ve Ehl-i Sünnet'in bunlara da bilerek kayıtsız kaldığı tezini güçlü biçimde işlemektedir.

Şî'a'nın kendi kabullerini temellendirmek amacıyla istidlal ettiği nasslara Ehl-i Sünnet'e ait tefsirlerde, hadis şerhlerinde ve monografilerde cevaplar verilmiş olmasına karşılık, Sünnî kaynaklarda geçtiği söylenen ve sıhhati iddia edilen 'Şî'a'nın üstünlüğü//ayrıcılığı' temalı rivâyetler konusunda aynı şeyi söylemek mümkün görünmemektedir. Bu yazının amacı, bu boşluğu bir nebze olsun doldurmak ve Ehl-i Sünnet'i kendi kaynaklarıyla ilzam etme amacına matuf bulunan bu çalışmalarda yer alan iddiaların ilmî kıymetini tartışmaktır.

Burada bir noktayı özellikle belirtmek istiyoruz: Bu makalede, ilgili rivâyetlerin münhasıran metin cihetinden tenkidi ve delalet sorununun tahlili

⁶ Bkz. Tirmizî, "Menâkıb", 19, 20; İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni (273/887), *Sünen* (Şu'ayb el-Arnaût vd. tahkikiyle, Dâru'r-Risâle el-Âlemiyye, Beyrut-1430/2009, I-III), Mukaddime", 15; Ahmed b. Hanbel, I, 84, 118, 119, 152, IV, 281, 368, 370, 372, V, 348, 350, 358, 361, 366, 419; Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali b. Müsennâ (307/919), *Müsned*, (Hüseyn Selîm Esed tahkikiyle, Dâru'l-Me'mûn, Beyrut-1404/1984, I-XIV), I, 429; Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr (292/905), *Müsned (el-Bahrû'z-zehâr)*, Mahfûzurrahmân Zeynullâh tahkikiyle, Müessesetu Ulûmî'l-Kur'ân - Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, Beyrut-1409/1988, I-XII, II,133, 235, III, 35; Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh en-Nisâbüri (405/1014), *Müstedrek* (Dâiretu'l-Ma'ârif, Haydarabad-1340/1921, I-IV), III, 110-112; İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân el-Büstî (354/965), *Sahîh* (İbn Belbân tertibi, Şu'ayb el-Arnaût tahkikiyle, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut-1414/1993, I-XVIII), XV, 375.

⁷ "Gadîr-i Hum hadisi"nin sıhhati konusunda hadis ulemâsı arasında ihtilâf vardır. Ezcümle İbn Hacer (852/1449), "Bu rivâyeti Tirmizî ve Nesâî, [Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şu'ayb (303/915) *es-Sünenü'l-kübrâ* (Hasen Abdülmun'im Şelebî tahkikiyle, Müessesetu'r-Risâle, Beyrut-1421/2001, I-XII), VII, 309] rivâyet etmiştir. Tarikleri cidden çoktur. İbn Ukde bu tarikleri müstakil bir cüzde toplamıştır. İsnadlarının birçoğu sahih ve hasendir" [*Fethu'l-Bârî*, Muhibbuddîn el-Hatîb tahkikiyle, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut-?, (I—XIII), VII, 74] derken, Zeyla'î (762/1360) şu ifadeleri kullanmıştır: "Nice hadisler vardır ki, ravileri çok, tarikleri müteaddit olduğu halde zayıftır. (...) "*Ben kimin mevlâsıysam Ali de onun mevlâsıdır*" hadisi de böyledir. Hatta kimi zaman tariklerin çokluğu hadisin zaafını ziyadeleştirmekten başka bir anlam ifade etmez." Bkz. *Nasbu'r-râye* (Dâru İhyâ'i't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut-1407/1987, I-IV), I, 359-60.

Zeyla'î, *Keşşâf* hadislerinin tahricine tahsis ettiği eserinde de bu bağlamda 50'ye yakın sahâbîden ismen, ayrıca "Sahâbe'den bir gruptan..." gibi ifadelerle isim tasrih edilmeden nakledilmiş 47 rivâyet aktarmıştır. Bunlar arasında İbn Ukde diye bilinen hadis hafızı Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Sa'îd el-Kûfî'nin (332/943), İbn Hacer'in bahsettiği risâlesinden naklettiği rivâyetler de vardır. Bkz. *Tahrîcu'l-ahâdis ve'l-âsâr*, (Vezâretu'ş-Şuûnî'l-İslâmiyye, ?-1424/2003, I-IV), II, 234 vd.

Zeyla'î bu rivâyetleri naklettikten sonra İbn Abdilhâdî (744/1343), İbn Adiyy (365/976) ve Dârekutnî'nin (385/995) İbn Ukde hakkındaki cerh ifadelerini zikreder.

Konu hakkında ayrıca bkz. Ateş, Ali Osman, *Ehl-i Sünnet ve Şî'a'nın Delil Olarak Aldığı Bazı Hadisler*, Beyan Yay., İst.-1996; Yazıcı, M. Nuri, *Gadîr-i Hum Rivâyetlerinin Hadis İlmî Açısından Değerlendirilmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Ü. SBE., 2010).

hedeflenmiştir. Rivâyetlerin sened cihetinden tahlîli ise bir başka makalede müstakil olarak ele alınacaktır.

1. ‘Şî‘a’nın ayrıcalıkları/üstünlükleri’ temalı hadisler

Ali Şî‘ası’nın Ümmet’in diğer kesimlerinden birçok bakımdan ayrıcalıklı/üstün olduğunu ifade eden birçok hadis, sadece Şî‘î kaynaklarda⁸ değil, Sünnî kaynaklarda da yer almaktadır. Söz konusu hadisler Hz. Ali (40/661), Ümm Seleme (62/681), Abdullâh b. Abbâs (68/687), Câbir b. Abdillâh (78/697) ve Ebû Sa‘îd el-Hudrî’den (74/693) rivâyet edilmiştir. Lafızları ve zikredildikleri kaynaklar –tesbit edilebildiği kadarıyla– şöyledir:

1.A. Kıyamet günü başarıya/kurtuluşa erenlerin Ali Şî‘ası olduğunu anlatan hadis:

Ümm Seleme, Câbir b. Abdillâh ve Ebû Sa‘îd el-Hudrî’den (r.anhum) rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Ali Şî‘ası var ya, kıyamet günü başarıya/kurtuluşa erecek olanlar onlardır.*”⁹

1.B. Ali Şî‘asının yaratılmışların en hayırlısı olduğunu anlatan hadis:

Hz. Ali, İbn Abbâs, Câbir b. Abdillâh ve Ebû Sa‘îd el-Hudrî’den (r.anhum), “*Şüphesiz, iman edip, salih ameller işleyenler var ya; işte onlar yaratılmışların en hayırlısıdır*”¹⁰ ayeti bağlamında Hz. Peygamber (s.a.v.)’in, “*Ya Ali, onlar sen ve senin Şî‘andır. Sizinle buluşma yerimiz Havz’dır. Ümmetler hesap için*

⁸ İlgili rivâyetlerin *Kütüb-i Erba‘a*’daki yerleri için bkz. Dihsurhî, Mahmûd b. Mehdi el-Müsevî (1394/1974), *Miftâhu’l-Kütübî’l-Erba‘a* (?-1396-1411/1976-1990, I-XXXVII), XIX, 81 vd. Ayrıca bkz. Sâfi, Lütfullâh, *Emânu’l-Ümme* (el-Matbaatu’l-İlmiyye, Kum-1394/1974), s. 201-202; Bahrânî, Hâşim b. Süleymân (1107 veya 1109/1695 veya 1697), *Hilyetu’l-ebırâr* (Müessesetu’l-Ma‘ârifî’l-İslâmiyye, Kum-1411/1990, I-V), II, 411-12; Müsevî, Abdülhüseyn Şerefuddîn, *el-Mürâca‘ât*, s. 43; Şîrâzî, Muhammed el-Müsevî (1391/1971), *Leyâlî Bişâver* (Hüseyn el-Müsevî tahkikiyle, Dâru’l-Ğadîr, Beyrut-?), s. 97; Tabâtabâi, Muhammed Hüseyn (1401/1981), *Tefsîru’l-mizân* (Müessesetu’l-A‘lâ li’l-Matbû‘ât, Beyrut-1417/1997, I-XXII), XX, 391; Hüseynî, Salâhuddîn, *Sebîlu’l-müstebserîn ile’s-Sirâti’l-Müstakim* (Merkezu’l-Ebhâsi’l-Akâ’idiyye, Nefef-1430/2008), s. 156; Şîrâzî, Muhammed el-Müsevî, *Leyâlî Bişâver* (Hüseyn el-Müsevî tahkikiyle, Dâru’l-Ğadîr, Beyrut-?), s. 90.

⁹ Belâzurî, Ahmed b. Yahyâ (279/892), *Ensâbu’l-Esrâf* (Tahkik: Heyet, Dâru’l-Fikr, Beyrut-1417/1996, I-XIII), II, 405; İbn Asâkir, Ebu’l-Kâsım Alib. el-Hasen (571/1175), *Târîhu medîneti Dimaşk* (Ömer b. Garâme el-Amrevî tahkikiyle, Dâru’l-Fikr, 1415/1995, I-LXXX), XLII, 333, 371; Deylemî, Şîrûye b. Şehrdâr b. Şîrûye (509/1115), *Firdevsu’l-ahbâr* (İbn Hacer’in *Tesdîdu’l-kavâ’im*’ıyla birlikte, Fevâz Ahmed ez-Zümerli-Muhammed el-Mu‘tasıbillâh el-Bağdâdî tahkikiyle, Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, Beyrut-1407/1987, I-V), I, 41, III, 88; Havârizmî, Muvaffak b. Ahmed (568/1172), *el-Menâkıb* (Mâlik el-Mahmûdî tahkikiyle, Müessesetu’n-Neşri’l-İslâmî, Kum-1411/199), s. 111-2; Sibî İbnî’l-Cevzî, Şemsuddîn Yûsuf b. Muzaffer Kızıoğlu et-Türki (654/1256), *Tezkiretu’l-havâss* (Mektebetu Ninova el-Hadîse, Tahran-?), ss. 53-4; Süyûtî, Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr (911/1505), *ed-Dürri’l-mensûr* (Abdullâh b. Abdilmuhsin et-Türki tahkikiyle, Merkezi Hecer li’l-Buhûs ve’d-Dirâsât, Kahire-1424/2003, I-XVII), XV, 577.

¹⁰ 98/el-Beyyine, 7.

getirildiğinde sizler ‘abdest azaları nurlular’¹¹ olarak çağrılacaksınız” buyurduğu rivâyet edilmiştir.¹²

I.C. Ali Şî‘asının ‘razı olmuşlar ve razı olunmuşlar’ olduğunu anlatan hadis:

İbn Abbsâs (r.a.)’dan, 98/el-Beyyine, 7 ayetinin tefsiri olarak Hz. Peygamber (s.a.v.)’in şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: “O (hayru’l-beriyye) sensin ve senin Şî‘andır. Sizler kıyamet günü razı olmuşlar ve razı olunmuşlar olarak gelirsiniz...”¹³

I.D. Ali Şî‘asının kıyamet günü nurdan minberlerde oturacağını anlatan hadis:

Hz. Ali (r.a.)’dan nakledilen uzun bir hadis meyanında Hz. Peygamber (s.a.v.)’in, Hayber fethedildiği zaman (7/628) kendisine hitaben şöyle buyurduğu rivâyet edilmiştir: “Ümmetimden bir takım kimseler, Hristiyanların İsâ b. Meryem hakkında söylediğini senin hakkında söyleyecek olmasaydı, bugün sana öyle şeyler söylerdim ki, yanından geçtiğin her Müslüman topluluk senin ayaklarının tozuna yüz sürerdi.¹⁴(...) Ve senin Şî‘an, razı olmuş ve razı olunmuş¹⁵ kimseler olarak nurdan minberler üzerinde oturacak...”¹⁶

I.E. Ali Şî‘asının cennette olduğunu bildiren hadis:

Ümm Seleme (r.anha)’nın şöyle dediği rivâyet edilmiştir: “Hz. Peygamber (s.a.v.)’in bende olduğu bir gece kendisi yanımdayken Fâtıma geldi. Ali ondan önce gelmişti. Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Ya Ali! Sen ve arkadaşların cennettesiniz. Sen ve Şî‘an cennettesiniz...”¹⁷

Sünnî kaynaklarda konuyla ilgili olarak tesbit edebildiğimiz hadisler bunlardır. Şî‘a tarafından muhaliflerini ilzam etmek amacıyla istihdam edilen bu rivâyetler, sıhhat-zaaf durumları ve delaletleri söz konusu edilmeksizin istihdam edilmektedir. Oysa yakından bakıldığında her birinin birçok

¹¹ غراء محجلين.

¹² Havârizmî, a.g.e., s. 265-66; Haskânî, Ubeydullâh b. Abdillâh en-Nisâbüri (470/1077’den sonra), *Şevâhidü’t-tenzil* (Muhammed Bâkır el-Mahmûdî tahkikiyle, Müessesetu’l-A’lâ li’l-Matbû‘ât, Beyrut-1401/2010; I-II), II, 356; İbnu’s-Sabbâğ, Ali b. Muhammed el-Mekki, *el-Fusûlu’l-mühimme* (Dâru’l-Advâ’, Beyrut-1409/1988), s. 117; (İbn Merdüye’den naklen) Süyûtî, a.g.e., XV, 577; Heytemî, Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed (974/1567), *es-Savâ’iku’l-muhrika* (Lahor-1895), s. 99.

¹³ İbnu’s-Sabbâğ, a.g.e., 117; Heytemî, (Cemâluddîn ez-Zerendî’den naklen), a.g.e., s. 99. Şî‘â tarafından Ebû Nu’aym’in *Hilye*’sinde geçtiği söylenen (bkz. *Leyâlî Bişâver*, s. 89), bu rivâyet, mezkûr eserde tesbit edilememiştir.

¹⁴ أخذوا من تراب رجلك.

¹⁵ Eserin orijinalinde رواء مرويين tarzındadır. Bunun bir baskı hatası olduğu kanaatiyle çeviri yukarıdaki gibi yapılmıştır.

¹⁶ Havârizmî, ss. 128-29.

¹⁷ Taberânî, Ebu’l-Kâsım Süleymân b. Ahmed (360/971), *el-Mu‘cemu’l-‘evsat* (Mahmûd et-Tahhân tahkik ve tahririyle, Mektebetu’l-Ma’ârif, Riyad-1406/1986, I-XI), VII, 315-16.

bakımdan problemlili olduğu görülmektedir. Başlıklar halinde ele alınacak olursa;

2. Tarihsel gerçekliğe aykırılık

Öncelikle belirtelim ki, Hz. Peygamber (s.a.v.), bu hadislerde geçtiği gibi ‘Şî’a’ kelimesini gerçekten kullanmışsa, tam olarak kimleri kasdettiğinin ve tarihsel olarak bunun ne anlama geldiğinin tesbiti son derece önemlidir. Zira bu nokta netleştirilmeden, mezkûr hadislerin hem sıhhatini iddia etmek, hem de ‘belli bir siyâsi-itikadî fırkanın’ mazhariyetlerini anlattığını söylemek inandırıcı olmayacaktır.

İlk defa Hz. Osman (r.a.)’ın şehit edilişiyle (35/656) başlayan fitne ve kargaşa sürecinde ortaya çıktığı görülen ‘Şî’a’ tabiri, –o dönemde henüz kitlesel itikadî ayrışmalar söz konusu olmadığı için– sözlük anlamıyla; Hz. Osman (r.a.)’ın kanını talep eden ‘Osman taraftarları’ ile onlar karşısında Hz. Ali (r.a.)’ın yanında yer alan ‘Ali taraftarları’ tarzındaki gruplaşmaları anlatmak üzere (‘Şî’atu Osmân’ ve ‘Şî’atu Ali’... tarzında) kullanılmıştır.¹⁸

‘Şî’a’ tabirinin –İmâmiyye’nin kasdettiği anlamda– ıstılaha dönüşerek ‘belli bir siyâsi-itikadî fırka’yı’ anlatmak üzere kullanılması ise –her ne kadar İmâmiyye tarafından aksi iddia edilse de¹⁹– tarihî gelişmelerin de gösterdiği gibi daha sonraki dönemlere rastlar. Zira Şî’a’nın temel itikat ilkelerinden biri olan ‘imâmet’, tarihî gelişmelere paralel olarak birbirini izleyen/besleyen süreçler içinde aşama aşama teşekkül etmiş ve çok daha geç dönemlerde İmâmiyye’nin benimsediği muhtevayı kazanmıştır.²⁰

Konuya bu gerçek ışığında bakıldığında söylemek gerekir ki, her ne kadar İmâmî müellifler farkında olmasalar yahut görmezden gelseler de, İmâmiyye’nin bu bağlamda esas aldığı rivâyetlerin sahih ve bağlayıcı kabul edilmesi, öncelikli olarak İmâmiyye için iki noktada problem teşkil etmektedir:

¹⁸ Bkz. Taberânî, *Müsnedü’ş-Şâmiyyîn* (Hamdî Abdülmecid el-Silefi tahkikiyle, Müessesetu’r-Risâle, Beyrut-1416/1996, I-IV), III, 129; İbn Şebbe, Ebû Zeyd Ömer en-Nümeyrî (262/875), *Târîhu’l-Medîne* (Fehim Muhammed Şeltût tahkikiyle, ?-?, I-IV), III, 1068; IV, 1149 (İbn Şebbe’nin ilk rivâyetinde ve Taberânî’de belirttiğimiz yerlerde her iki kullanım Mu’âviye b. Ebî Süfyan’ın (60/680), İbn Şebbe’nin ikinci rivâyetinde ise Câbir b. Abdillâh’ın (78/697) kullandığı tabirler olarak geçmektedir. Krş. İbn Hilâl es-Sekafî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed (283/896), *Ġârât*, (Abdüzzehrâ el-Hüseynî el-Hatîb tahkikiyle, Dâru’l-Advâ’, Beyrut-1407/1987), ss. 404, 406, 408...

¹⁹ Bkz. Nevbahtî, Hasen b. Mûsâ (310/922), *Fıraku’ş-Şî’a*, (Menşûrâtu Dâri’l-Advâ’, Beyrut-1404/1984), s. 17.

Ancak bilahare kendisi “eş-Şî’atu’l-Aleviyye” tabirinin; imâmetin Allah Teâlâ ve Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından Hz. Ali’ye (40/661), ondan sonra Hz. Hasan’a (49/669), ondan sonra da Hz. Hüseyin’e (61/680) tahsis edildiğini söyleyip, bu aşamadan sonra imâmetin kimde olduğu konusunda farklı görüşler benimseyenleri anlattığını söyler. Bkz. *A.g.e.*, s. 53.)

²⁰ “12 İman” tasavvurunun oluşum süreci için bkz. Bozan, Metin, *İmâmiyye’nin İmâmet Nazariyesinin Teşekkül Süreci*, (İSAM, İstanbul-2009), bilhassa s. 106 vd.

2.A. ‘Ali Şî‘ası’ tabirini bizzat Hz. Peygamber (s.a.v.)’in kullandığını ileri süren İmâmîyye’nin dayandığı rivâyetlerin sahih olduğunu bir an için farz ederek meseleye bakacak olursak şunu söylememiz gerekecektir: Hz. Peygamber (s.a.v.) bu ifadeyle –İmâmî kaynaklarda bu bağlamda yaygın olarak geçtiği üzere– münhasıran ‘bir grup sahâbîyi’ kasdetmiş olmalıdır.

İmâmî kaynaklarda bu bağlamda genellikle zikredilen isimler, Ammâr b. Yâsir (37/657), Selmân el-Fârisî (36/656), Ebû Zerr el-Gıfârî (32/653) ve Mîkdâd b. Amr’a (33/653) ilave olarak bir elin parmaklarını bulmayacak sayıdaki sahâbîden ibarettir.²¹

Nitekim İmam Ca’fer es-Sâdık (148/765) üzerinden babalarına dayandırılan bir rivâyete göre, 42/eş-Şûrâ, 23. ayeti nazil olduğunda Hz. Peygamber (s.a.v.), “*Ey insanlar! Allah Teâlâ benim için size bir şey farz kıldı. Gereğini yerine getirecek misiniz?*” diye sormuş, kimseden cevap alamamış, ertesi gün yine aynı soruyu sormuş ve yine cevap alamamıştır. Üçüncü gün, “*Ey insanlar! Sizden istenen altın, gümüş, yiyecek veya içecek değil*” deyince, Sahâbe, “Şimdi oldu; bizden ne istediğini söyle” demişler, O da şöyle buyurmuş: “*Allah Teâlâ bana şu ayeti indirdi: “De ki: “Ben (bu tebligatıma karşılık) akrabalıkta sevgiden başka hiçbir mükâfat istemiyorum.”*” Sahâbe bu defa, “Mesele buysa, tamam” demişler. Rivâyetin devamında İmam Ca’fer’in şöyle dediği nakledilir: “Vallâhi şu yedi kişi dışında onlar sözlerini yerine getirmedi: Selmân, Ebû Zerr, Ammâr, Mîkdâd, Câbir b. Abdillâh, Resulullah (s.a.v.)’in Şebîb isimli azatlısı, bir de Zeyd b. Erkam.”²² Başka birtakım rivâyetlere dayanılarak²³ ‘Şî‘i sahâbîler’in sayısının bundan biraz daha fazla olduğu farz edilse bile değişen bir şey olmayacaktır.

Dolayısıyla ‘Şî‘a’nın üstünlüğü/ayrıcılığı’ temalı rivâyetlerden, daha sonraki dönemlerde ‘Şî‘a’ adıyla ortaya çıkacak –pek çok alt gruptan müteşekkil– siyasi/itikadî fırkanın murad edildiğini söylemek anakronizmden öte bir anlam ifade etmeyecektir. Zira ‘Ali Şî‘ası’ olarak zikredilen sahâbîlerin, Şî‘a’ya karakterini veren temel kabullerle uzaktan yakından alakası yoktur. Aksi söz konusu olsaydı, İmâmî müelliflerin, hayli tekellüflerle ‘Şî‘i sahâbîler’ listesine dâhil ettiği isimlerden²⁴, ‘Şî‘a’nın itikad umdeleri’ olarak benimsediği

²¹ Bkz. Güreyfî, Abdullah, *et-Teşeyyû’ nüşûuhû merâhiluhû mukavvimâtuhû* (Dâru’l-Mâlik, Beyrut-1415/1995), s. 26; Şirâzî, *Leyâlî Bişâver*, s. 97.

²² Müfid, Muhammed b. Muhammed b. Nu’mân el-Ukberî (413/1022), *el-lhtisâs* (Ali Ekber Ğaffârî tahkikiyle, Müessesetu’l-A’lâ li’l-Matbû’ât, Beyrut-1430/2009), ss. 70-71.

²³ Bkz. Sadûk, Ebû Ca’fer Muhammed b. Ali b. Hüseyin, İbn Bâbeveyh el-Kummî (381/991), *Fedâilu’s-Şî‘a* (*Musannefâtu’s-Şeyh ed-Sadûk* içinde, Dâru’l-Müctebâ, Kum-1387/2008), ss. 131-229.

²⁴ Her ne kadar İmâmî kaynaklarda yaygın olarak metinde zikredilen isimler zikrediliyor olsa da, bazı müelliflere göre liste bu kadar kısa değildir. “Şî‘i sahâbîler’in zikredildiği kimi İmâmî kaynaklarda rakam, 50’den [bkz. Sübhânî, Ca’fer, *Buhûs fi’l-milel ve’n-nihel*, (Lecnetu İdâretî’l-Havzetî’l-İlmiyye, Kum-1413/1992, I-VIII), VI, 92 vd.] 205’e kadar [bkz. Müsevî,

‘velâyet’ ve ‘imâmet’ konularında, İmâmiyye’nin kendi imamlarından naklettiği muhtevayla birebir örtüşen açık ve yaygın nakiller yapabiliyor olması gerekirdi. Oysa böyle bir durum söz konusu değildir. İmâmiyye’nin imamlara attığı “masumluk, mutlak itaat mercii olma, meleklerin, peygamberlerin ve diğer insanların bildiği her şeyi, her dili ve her sanatı bilme, önceki peygamberlere indirilmiş bütün kitaplara sahip olma, vefat edeceği zamana kendisi karar verme, Hz. Peygamber (s.a.v.) hariç bütün peygamberlerden ve meleklerden üstün olma...” gibi özelliklerin anlatıldığı rivâyetlerin hiçbirinin senedinde söz konusu ‘Şî‘î sahâbîlerin’ yer almamış olması neyle açıklanabilir?²⁵ Eğer bu sahâbîler gerçekten İmâmiyye’nin takdim ettiği gibi İmâmiyye’nin karakteristik inanç unsurlarını birebir paylaşmış ise, bu konuda niçin suskun kalmış olabilirler?

Bu sorunun tek bir açıklaması olabilir: Eğer Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde bizzat O’nun bilgisi dâhilinde teşekkül etmiş bir ‘Ali Şî‘ası’nın varlığından söz etmek mümkünse, bunun, ‘diğer sahâbîlerdense Hz. Ali (r.a.)’ye daha yakın durmak’tan ya da Hz. Osman (r.a.)’ın şehadetiyle başlayan ayrışma sürecinde Hz. Ali (r.a.)’ın yanında yer almakla sınırlı bir ‘tarafarlık’tan öte geçmeyeceği açıktır.

Bu itibarla, rahatlıkla söylenebilir ki, ‘Şî‘a’nın ayrıcalıkları/üstünlükleri’ temalı rivâyetlerden ‘İmâmiyye Şî‘ası’nın faziletleri’ni çıkarmak, ‘tekellüf’ olmanın ötesinde teknik olarak ‘imkânsız’dır.

2.B. Söz konusu rivâyetlerin, bilahare siyâsi/itikadî bir fırka olarak ortaya çıkacak olan Şî‘a’yı da kapsadığı bir an için kabul edilse bile, problem yine çözülmüş olmayacaktır. Zira bu durumda ya ‘Şî‘a’ tabirinin İmâmiyye’ye tahsisinin –en azından diğer Şî‘î fırkaları ilzam edici tarzda– temellendirilmesi gerekecek, ya da İmâmiyye bu tabirin diğer Şî‘î fırkaları da içine aldığını kabul etmek zorunda kalacaktır! Zira açıktır ki, ilgili rivâyetlerde geçen tabir ‘İmâmiyye’ değil, ‘Şî‘a’dır ve bu tabirin İmâmiyye’den daha geniş bir anlam çerçevesine sahip bulunduğu ahtan varestedir.

İmâmeti, İmâmiyye’nin kabul ettiği 12 İmama tahsis eden rivâyetlerin

---

Şerefuddîn, AbdülHüseyn, *el-Fusûlu’l-mühimme fi te’lîfi’l-Ümme* (Müessesetu’l-Bi’sse, Tahran-?, s. 265 vd.) değişkenlik göstermektedir.

Sübhânî’nin, Şerefuddîn’in listesin atf yaptığı halde, ‘Şî‘î sahâbîlerin’ sayısını neden 205 olarak zikretmeyip 50 isimle yetindiği merak konusudur. Öyle anlaşılıyor ki, Şerefuddîn’in sayıyı kabarık göstermek için abartıya kaçtığına farkındadır. Zira Şerefuddîn’in “Şî‘î sahâbîler” olarak takdim ettiği 205 isim arasında Üveys el-Karenî (37/657), İlbâ’ b. Heysem (?), Zeyd b. Vehb el-Cühenî (83/702) gibi tabîinden veya muhadramûndan olduğu kesin olarak bilinen pek çok kimsenin zikredildiği görülmektedir!

²⁵ Bu konuda ilgili bölümlerini taradığımız kitaplar şunlardır: Kuleynî, Ebû Ca’fer Muhammed b. Ya’kûb (329/941), *el-Kâfi* (Menşûrâtü’l-Fecr, Beyrut-1428/2007, I-VIII), I, 97-277; Meclîsî, Muhammed Bâkır (1110/1698-9), *Bihâru’l-envâr* (Dâru İhyâit-Turâsî’l-Arabî, Beyrut-1403/1983, I-CX), XXIII ila XXVII. ciltler.

İmâmî kaynaklarda mevcut olması²⁶ ya da söz konusu rivâyetler bağlamında İmâmîye tarafından diğer fırkalarla girişilen polemiklerin mevcudiyeti²⁷ bu problemin çözümü için yeterli değildir. Bahse konu rivâyetlerin diğer fırkalar için hiçbir şekilde kaynaklık/bağlayıcılık özelliğine sahip olmadığı, söz konusu fırkaların tarihsel süreç içinde İmâmîye rağmına varlıklarını devam ettirmiş olmalarından da açıkça anlaşılmaktadır.

Bu durumda geriye tek şık kalmaktadır: İlgili rivâyetlerde geçen ‘Şî’a’ tabirinin, Şî’a’nın bütün alt dallarını içine aldığı İmâmîye tarafından kabul edilmesi.²⁸ Böyle bir kabul, Hz. Ali (r.a.)’ı ilahlaştıran Sehâbiyye’yi; onun nübüvvetini iddia eden Ğurâbiyye’yi; rec’atine inanan Sebeiyye’yi; önce hilafeti Hz. Ali’den başkasına verdiği için için Sahâbe’yi sonra da hakkını almak için mücadele etmemesi sebebiyle bizzat Hz. Ali’yi tekfir eden Kâmilîyye’yi... de ‘Şî’a’ başlığı altına girdikleri için ilgili hadislerde zikredilen üstünlüklere/ayrıcılıklara sahip fırkalardan saymayı mantikî olarak zorunlu kılar.²⁹

Bu fırkaların küfre düşen ‘gulât’ olduğu, dolayısıyla ilgili hadislerde tebcil/methedilen ‘Şî’a’ içinde değerlendirilmesinin doğru olmadığı söylenerek bu problemi aşmak mümkün değildir.³⁰ Zira Şî’î fırak yazarları içinde çalışmaları bize kadar ulaşanların bu fırkaları da Şî’a içinde değerlendirmiş olması, günümüzde ortaya konan bu savunmanın son derece tartışmalı

²⁶ Söz konusu rivâyetlerin *Kütüb-i Erba Şî’a*’daki yerleri için bkz. Dihsurhî, Mahmûd b. Mehdî el-Müsevî (1394/1974), *Miftâhu’l-Kütübî’l-Erba’a* (?-1396/1976, I-XXXVII), VIII, 5; ayrıca bkz. Meclisî, *Bihâr*, XXXVI, 192-418; a.mlf., *Mir’âtu’l-ukûl fi şerhi ahbâri Âli’r-Resûl* (Dâru’l-Kütübî’l-İslâmîyye, Tahran-1370/1950, I-XXVI), III, 213-387; IV, 1-5.

²⁷ Birkaç örnek olarak şunlar zikredilebilir: Sâhib b. Abbâd, Ebu’l-Kâsım et-Tâlekânî (385/995), *ez-Zeydiyye* (ed-Dâru’l-Arabiyye li’l-Mevsû’ât, Beyrut-1986), s. 175 vd.; Ressî, Kâsım b. İbrâhîm (246/860), *er-Redd ale’r-Râfida* (İmâm Hanefî Abdullâh tahkikiyle, Dâru’l-Âfâkî’l-Arabiyye, Kahire-1420/2000), 88-101; Alevî, Yahyâ b. Hamza (749/1348), *Akdu’le’alî fi’r-redd alâ Ebî Hâmid el-Ğazzâlî* (İmâm Hanefî Seyyid Abdullâh tahkikiyle, Dâru’l-Âfâkî’l-Arabiyye, Kahire-1422/2002), ss. 111 vd.

²⁸ Çağdaş İmâmî fırak yazarı Sübhânî’nin, bir taraftan günümüz Şî’asını İmâmîye, Zeydiyye ve İsmâîliyye’den müteşekkil gösterip, günümüz dünyasındaki Şî’î nüfusu (bu üç grubun oluşturduğu yekün olarak) müslümanların toplam nüfusunun 1/4 veya 1/5’i şeklinde takdim ederken [bkz. Sübhânî, *Buhûs*, VI, 753-4], diğer taraftan İmâmîye dışındaki diğer iki fırkadan İsmâîliyye’nin Müslüman olarak, Zeydiyye’nin de itikadda ve fıkıhta müstakil hüviyeti olan bir “fırka” olarak görülemeyeceğini ispatlamaya çalışması (bkz. *a.g.e.*, VII, 55 vd., 463) oldukça manidardır!

Ancak bu çabanın, Hz. Ali (r.a.)’ın şehadetinden sonra ortaya çıkmaya başlayan ve günümüze kadar sarkıp gelen “Şî’a içi fırkalar” vakiasını ortadan kaldırmayacağı açıktır.

²⁹ Zeydî fırak yazarı Himyerî’nin (573/1178), söz konusu fırkalarla ilgili söyledikleri için bkz. *el-Hûru’l-ıyn* (Kemâl Mustafâ tahkikiyle, Dâru Âzâl li’t-Tibâ’a ve’n-Neşr ve’t-Tevzi’-el-Mektebetü’l-Yemeniyye, Beyrut-1985), ss. 206 vd.

³⁰ Sübhânî bu fırkaların “Şî’a” içinde sayılmasının Şî’a’yı itibarsızlaştırma amacına matuf olduğunu ileri sürer. Bkz. *Buhûs*, VII, 9 vd.

olduğunu açık biçimde göstermektedir.

Söz gelimi bütün fırkaların usullerini bünyesinde toplayan 4 ana fırka bulunduğunu (Şî‘a, Mu‘tezile, Mürcie, Havâric) söyleyen Nevbahtî (310/922), ‘Şî‘a’yı şöyle tarif etmiştir: “Bunlar Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde ve sonrasında ‘Ali Şî‘ası’ olarak isimlendirilen, Hz. Ali’ye bağlılıklarıyla ve onun imâmetini savunmalarıyla tanınan fırkadır.”³¹ Bu tarif, bütün alt dallarıyla Şî‘a’ya karakterini veren en temel husus olan ‘imâmet’ düşüncesini merkeze aldığı için bütün Şî‘î fırkaların ortak tutumunu yansıtmaktadır.

Nitekim İmâmî fırak müellifi Kummî’nin (299/911 veya 300/912) aynı tutumu sürdürerek Ümmet’in itikadî meselelerdeki tercihlerinin mezkûr 4 fırka tarafından temsil edildiğini belirtmiş olması da bu hususu teyit etmektedir.³²

Şî‘a’yı, “Hz. Ali (r.a.)’a, velâyetine inanarak tabi olan, Hz. Peygamber (s.a.v.)’den sonra imâmetin fasilasız olarak ona intikal ettiğine inanan, hilafet makamına ondan önce gelenlerin ‘imam’ sıfatını haiz olmadığını söyleyen, Hz. Ali (r.a.)’ın onlardan hiç birine iktida etmediğine/tabî olmadığına, aksine onların ona tabî olduğuna inananlar” olarak tarif eden Müfid (413/1022) de farklı bir şey söylememektedir.³³

“Şî‘a; Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’e taraftarlık eden, onların imâmetini ve önderliğini tanıyanlardır...” diyen Sübhânî de³⁴ yukarıdaki tarifin dışında bir şey söylemiş olmamaktadır.³⁵

Yine çağdaş İmâmî müelliflerden Abdülhüseyn Şerefuddîn’in (1377/1957) Şî‘a tarifi de yukarıdakilerden farklı değildir: “Açıktır ki Ali ve Ehl-i Beyt Şî‘ası; Din’de onlara tabî ve taraftar olan Müslümanlardır...”³⁶

Abdurresûl Müsevî’nin ‘doğruya en yakın’ bulduğu –İbn Hazm’a (456/1064) ait– tarif de ana unsurları itibarıyla yukarıdakilerle birebir örtüşmektedir: “Hz. Peygamber (s.a.v.)’den sonra insanların en üstününün ve imâmete en layık olanının Ali ve ondan sonra da onun evladı olduğunu söyleyenler...”³⁷

Bütün bu tariflerin önümüze koyduğu gerçek şudur: Eğer Hz. Peygamber

³¹ Nevbahtî, s. 17.

³² Bkz. Kummî, Sa’d b. Abdillâh (299 veya 301/911 veya 913), *el-Makâlât ve’l-fırak*, (Muhammed Cevâd Meşkûr tahkikiyle, Matba’a-i Haydâriyye, Kum-1963), s. 15.

³³ Müfid, *Evâilu’l-makâlât*, (Dârü’l-Müfid, Beyrut-1414/1993), s. 35.

³⁴ Yukarıda geçen 27 no’lu dipnotta onun bu bağlamdaki bir çelişmesine dikkat çekilmiştir.

³⁵ Bkz. Sübhânî, *Buhûs*, VII, 9.

³⁶ Şerefuddîn, *el-Fusûlu’l-mühimme*, s. 78.

³⁷ Müsevî, Abdürresûl, *eş-Şî‘a fi’t-târih* (Mektebetu Medbûli, ?-2002), ss. 12-13. İbn Hazm’ın (456/1064) ifadeleri için bkz. *el-Fısal* (Muhammed İbrâhîm Nasr ve Abdurrahmân Umeyre tahkikiyle, Dârü’l-Cil, Beyrut-1416/1996, I-V), II, 270.

‘Şî’a’ tabirini gerçekten telaffuz etmiş ve sadece Hz. Ali (r.a.)’ın fiilen yanında-yakınında bulunan az sayıdaki sahâbiyi kasdetmemişse, en genel anlamıyla ve bütün alt dallarıyla ‘Şî’a’yı kasdetmiş olmalıdır! Araştırabildiğimiz kadarıyla hadislerde geçen ‘Şî’a’ tabirinin sadece ‘İmâmiyye’yi anlattığını gösteren hiçbir delil yoktur! Konu hakkında kalem oynatan İmâmî müelliflerin hiç birisinin, aksini gösteren bir delil ortaya koyamamış olması son derece düşündürücüdür!

Problem, bir an için gulât dışarıda bırakılarak ele alınsa bile, Hz. Ali’den (40/661) sonra imâmetin Hz. Hasan’a (49/669), ondan sonra da Hz. Hüseyin’e (61/680) geçtiğini söyleyen ‘eş-Şî’atu’l-Aleviyye’nin, Hz. Hüseyin’den sonra içine düştüğü ayrışma ve ondan sonra imam kabul edilen her bir ferdin ardından imâmetin kimde olduğu noktasında –geleneği bozmadan– yeni yeni gruplaşmalara vücut vermiş olması³⁸, ‘Şî’a’ tabirinin kimi içine alacağı ve kimi dışarıda bırakacağı sorusunun tek düze bir cevabı olmadığını açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Şüphe yok ki Şî’a içinde yaşanan bu ayrışmalar sonucunda vücut bulan her bir fırkanın kendine göre meşruiyet zemini ve dayanakları mevcuttur. İmâmiyye’nin onları Şî’î kabul etmiyor oluşu, onların kendilerini Şî’î kabul ettiği gerçeğini kesinlikle değiştirmeyecektir.

Dolayısıyla İmâmiyye’nin, ‘Şî’a’nın faziletleri’ temalı rivâyetleri Şî’a dışındaki kesimleri ilzam etmek amacıyla kullanmadan önce, tutarlı olmak adına, söz konusu rivâyetlerin, muhataplarına hangi adresi gösterdiğini herhangi bir ihtilafa yer bırakmayacak şekilde ortaya koymak gibi bir mecburiyeti vardır. İmâmiyye, ya söz konusu rivâyetlerin bütün Şî’î fırkaları – veya en azından gulât dışındakileri– kapsamına aldığını kabul ederek tek başına kendisinin Şî’a’yı temsil ettiği iddiasından ve ‘On iki İmam’ anlayışına dayalı imâmet düşüncesinin imanın rüknü olduğu davasından vaz geçmek, ya da bahse konu rivâyetleri ‘on iki İmam Şî’îliği’ne götüren deliller olarak kullanma tavrını bırakmak durumundadır!

3. Kur’an’a aykırılık

İlgili hadisleri, sıhhat ve delaletlerinde herhangi bir problem bulunmadığı ön kabulüyle mutlaklaştırarak İmâmiyye Şî’asının yaratılmışların en hayırlısı olarak kurtuluşa/başarıya eren ve cenneti hak eden tek fırka olduğunu söylemenin Kur’an’a da aykırılık teşkil ettiği açıktır. Zira Kur’an’ın hiçbir ayetinde bu özelliklerin münhasıran tek bir fırkada bulunduğu belirtilmemiştir.

Kur’an’da ‘hayru’l-beriyeye’ (yaratılmışların en hayırlısı) sıfatı³⁹ iki şarta bağlı olarak gelmiştir: İman ve salih amel. Kur’an’a göre bu sıfatı hak etmenin tek yolu bu iki şartı kâmil manada yerine getirmektir. Buna göre meleklerden peygamberlere ve salih kullara kadar mezkûr iki şartı yerine getiren bütün

³⁸ Bkz. Nevbahtî, ss. 53 vd.; Kummî, ss. 70 vd.

³⁹ 98//el-Beyyine, 6.

yaratılmışlar ‘hayru’l-beriyye’ olarak anılmayı hak etmiş olacaktırlar. Bu açık ve yalın hakikate rağmen, Şî‘a’ya mensup olmak dışında hiçbir meziyeti olmayan sıradan insanların (hatta iman ve amelinde arızalar bulunanların!) dahi meleklerden ve peygamberlerden üstün olduğunu ileri sürmenin Kur’an’a aykırı düşeceği izahından varestedir!

Bu kabulün arka planında, Şî‘a’nın günahlarının otomatik olarak bağışlandığını ve bu mezhebe mensup olanların doğrudan cennete gideceğini anlatan uydurma rivâyetlerin bulunduğu aşîkârdır.⁴⁰

Altını çizmek gerekir ki Kur’an’da çeşitli formlarda zikredilen ش ي ع kökünden türemiş kelimelerin hiç birisinde, nüzul süreci içindeki bir yapılanmanın tebcil/methodilmesi söz konusu değildir. Tam aksine mezkûr kökten türemiş olup, Kur’an’ın nazil olduğu aktüel ortamla ilgili anlatımlar ihtiva eden ayetlerin tamamında olumsuz bir vurgu bulunduğu dikkat çekmektedir.

Söz gelimi bir yerde⁴¹ “sizi Şî‘iler halinde birbirinize karıştırmaya” tarzında (“sizi gruplar halinde birbirinize katıp...” anlamında); iki yerde⁴² “Dinlerini parça parça edip Şî‘a Şî‘a olanlar var ya” tarzında (dinlerini kendi hevalarına göre yorumlayıp grup grup ayrılanlar” anlamında) geçmektedir.

Geçmişin tasviri zımında bir yerde⁴³ ‘geçmişlerin Şî‘ilerine’ tarzında (‘geçmiş topluluklar’ anlamında); bir yerde⁴⁴ ‘Firavun halkını Şî‘a Şî‘a ayırdı’ tarzında (Firavun’un toplumu parçalayarak ortaya çıkardığı grupları anlatmak üzere; bir yerde de⁴⁵ “Bu kendi Şî‘asından, öbürü düşmanlarından” tarzında (İsrailoğulları ile Kıptiler arasındaki ayrışmayı anlatmak üzere) geçmektedir. Bir yerde⁴⁶ “her Şî‘adan, Rahman’a karşı en ziyade isyankâr olanlar” tarzında (ahiret sahnelerini tasvir bağlamında, Allah Teâlâ’ya başkaldırmada hangi kesim ziyade ileri gitmişse önce onun cehenneme sürüleceğini anlatırken) geçmekte ve nihayet bir yerde de⁴⁷ “İbrâhîm de onun Şî‘asındandı” tarzında (Hz. İbrâhîm’in, Hz. Nûh’un (ikisine de selam olsun) soyundan veya onun yolundan gidenlerden olduğunu anlatmak üzere) geçmiştir.

Bu durum, ‘Şî‘a’ kelimesinin, Kur’an’da ıstılah anlamında kullanılmadığını açık bir şekilde göstermektedir. Öte yandan Kur’an’da kurtuluşa/başarıya erecek olanların vasıfları açık bir şekilde zikredilmişken, herhangi özel bir

⁴⁰ İlgili rivâyetler için bkz. Meclisi, *Bihâr*, VII ve VIII. Ciltler.

⁴¹ el-En‘âm, 6/65.

⁴² el-En‘âm, 6/159 ve er-Rûm, 30/32.

⁴³ el-Hicr, 15/10.

⁴⁴ el-Kasas, 28/4.

⁴⁵ el-Kasas, 28/15.

⁴⁶ Meryem, 19/69.

⁴⁷ es-Sâffât, 37/83.

gruba atıf yapılmadığı da bir başka gerçektir. Aksine Kur'an'da başarının/kuruluşun ve ebedî saadetin nasıl elde edileceğini anlatan ayetler, 'belli bir fırkaya aidiyet'i değil, inanç ve amel olarak belli özelliklere sahip olmayı öngörmektedir.

Söz gelimi iman edip salih amel işleyenler⁴⁸, takva sahibi olanlar⁴⁹, Allah'a ve Resulü'ne itaat edenler⁵⁰, günahlarından dolayı istiğfar edenler ve günahta ısrar etmeyenler⁵¹, iman ettikten sonra hicret edip, mallarıyla-canlarıyla cihad edenler⁵², Muhâcirin ve Ensâr'dan İslâm'a ilk önce girenler ve onlara güzelce tabi olanlar⁵³, hesap gününden korkup, onun için güzelce hazırlık yapanlar⁵⁴... Kur'an'da ebedî saadete ulaşacağı bildirilen kimselerin özellikleri cümlesinden sayılmaktadır. Bütün bu özelliklerin ve daha fazlasının sadece İmâmiyye Şî'asında bulunduğunu söylemenin ciddiye alınır bir yanı yoktur.

Hatta tarihsel durum, kimi yönlerden bunun tam tersinin söylenmesini mümkün kılacak bir manzara arz etmektedir: İmâmiyye'nin, 'takiyye' inancı sebebiyle Ümmet'e ve insanlığa karşı Kur'an'ın 'emr-i ma'ruf nehy-i münker' emrini tarih boyunca toplumsal ve evrensel bir misyon olmaktan ziyade, kendi inancını ve kapalı/lokal dünyasını meşrulaştırma vasıtası olarak anladığını söylemek abartı olmayacaktır. Bu sebeple, "Siz, insanlık için (tarih sahnesine) çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; ma'rufu emreder, münkerden sakındırır, Allah'a iman edersiniz"⁵⁵ ayetinin hükmünü, "hitap geneldir; ancak sadece aralarında bu özelliklere sahip bulunanlar kast edilmiştir"⁵⁶, yahut "buradaki *خير أمة* ifadesi, *خير أئمة* demektir. O da 12 İmam'dır"⁵⁷ gibi tevellere sığınmış olması belki sosyolojik olarak anlaşılabilir bir husustur; ancak bir yandan Kur'an'ın bu temel vurgularını bu şekilde buharlaştırırken, diğer taraftan kendisini dinin merkezine oturtmasındaki çelişki de görmezden gelinebilecek gibi değildir.

⁴⁸ el-Bakara, 2/25, 82; en-Nisâ, 4/57, 122...

⁴⁹ Âl-i İmrân, 3/15, 133, 198; 13/er-Ra'd, 35...

⁵⁰ en-Nisâ, 4/13; el-Feth, 48/17...

⁵¹ Âl-i İmrân, 3/135-36.

⁵² et-Tevbe, 9/20-21, 88, 113.

⁵³ et-Tevbe, 9/100.

⁵⁴ er-Rahmân, 55/46.

⁵⁵ Âl-i İmrân, 3/110.

⁵⁶ Bkz. Tûsî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Hasen (460/1067), *et-Tibyân fî tefsîri'l-Kur'ân* (Ahmed Habîb Kasîr el-Âmilî tahkikiyle, Dâru lhyâi't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut-?, I-IX), VI, 503.

⁵⁷ Tabersî, Ebû Ali Fadl b. Hasen (548/1154), *Mecma'u'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân* (Dâru'l-Murtadâ, Beyrut-1427/2006, I-X), 3/Âl-i İmrân, 104. ayetinin tefsiri, II, 288; Meşhedî, Muhammed b. Muhammed el-Kummî (1107/1695'ten sonra), *Tefsîru Kenzî'd-dekâik* (Hüseyn Derkâhî tahkikiyle, Şemsu'd-Duhâ, Tahran-1387/1967, I-XVII), 3/Âl-i İmrân, 110. ayetinin tefsiri, III, 198-99.

4. İmâmiyye i’tikadına aykırılık

Söz konusu hadisler, cennete ve ebedî saadete kavuşmanın sadece Şî’a’ya mahsus bir mazhariyet olduğunu anlatıyorsa, bunun anlamı şudur: Allah Teâlâ’nın indirdiği ve Hz. Peygamber (s.a.v.)’in tebliğ ettiği dini sadece Şî’a hakkıyla anlamış ve gereğince amel ederek kurtuluşu tek başına hak etmiştir. Ümmet’in, Şî’a’nın dışında kalan ve tarih boyunca kahir ekseriyeti oluşturan diğer kesimlerinin iman iddiası boştur ve onlar ebedî olarak azapta kalacaklardır.

Eğer ilgili hadisler bunu anlatıyorsa, Şî’a’nın, kendisi dışında kalanların kâfir olduğunu söylemesi ve eğer gerçek inancı buysa, açık bir şekilde deklare etmesi gerekir. Birçok İmâmî kaynakta Hz. Peygamber (s.a.v.)’in, Hz. Ali (r.a.)’a hitap ederken ‘Bizim Şî’amız’ tabirini kullandığının nakledilmesi de bunu mu göstermektedir?

Söz konusu rivâyetlerden birine göre Hz. Peygamber (s.a.v.), Hz. Ali (r.a.)’a hitaben şöyle buyurmuştur: “Ben ve sen aynı çamurdan yaratıldık. Sonra ondan bir parça fazlalık ayrıldı ve **bizim Şî’amız** ondan halk edildi. Kıyamet günü geldiği zaman insanlar annelerinin isimleriyle çağırılır; **bizim Şî’amız** hariç. Zira onlar, neseplerinin temizliği sebebiyle babalarının adlarıyla çağırılırlar.”⁵⁸

Oysa İmâmî kaynaklarda gördüğümüz şudur: Ancak kâfir ve müşrikler ebedî cehennemliktir. Tevhid ehlinde günahkâr olanlar orada ebedî kalmaz.⁵⁹ Şu halde ya başarıyı/kurtuluşu Şî’a’ya tahsis eden bu rivâyetlerin İmâmiyye akîdesiyle bağdaşmadığını, ya da ‘İmâmiyye akîdesi’ başlığı altında yazılanların gözden geçirilmesi gerektiğini söylemek durumundayız.

Elbette makul olan, söz konusu rivâyetlerin ya uygun bir şekilde tevîl edilmesi veya reddedilmesidir. Her iki durumda da rivâyetlerin Şî’a’ya kazandıracağı herhangi bir hususî mazhariyetten bahsetmek mümkün olmayacaktır.

Sonuç

Bir kısım Sünnî kaynaklarda zikredilen ve “Kurtuluşa/başarıya erenlerin, yaratılmışların en hayırlılarının, cennetliklerin... Şî’a olduğunu anlatan” hadislerin, İmâmiyye tarafından Ehl-i Sünnet’i ilzam maksadıyla –herhangi bir

⁵⁸ Bkz. Meclisî, *Bihâr*, VII, 238.

Diğer örnekler için bkz. Sadûk, *Fedâilu’ş-Şî’a* (Musannefâtü’ş-Şeyh Sadûk içinde, Müessesetu’t-Târîhi’l-Arabî, Beyrut-1430/2009), ss. 198-9, 217; Müfid, *Emâli* (Bünyâd-ı Pijvehîşhâ-yı İslâmî, Meşhed-1364/1944), s. 86; Meclisî, *a.g.e.*, VII, 180, 193, 241, XXII, 498, XXIV, 261, XXVII, 131, 142, XXXV, 25, XLII, 195, XLVII, 329, LXIV, 127, LXV, 17, 23...

⁵⁹ Bkz. Sadûk, *el-İ’tikâdât* (İsâm Abdüsseyyid tahkikiyle, el-Mu’temeru’l-Âlemî li Elfıyyeti’ş-Şeyh el-Müfid, Kum-1413/1992), s. 77; Müsevî, İbrâhîm ez-Zencânî en-Necefi, *Akâidu’l-İmâmiyyeti’l-İsnâşeriyye* (Müessesetu’l-Vefâ, Kum-1402/1982, I-II), II, 298; Sübhânî, *el-Akâidetü’l-İslâmiyye* (Arapçaya terc. Ca’fer el-Hâdî, ?-?), ss. 253-54.

tenkide tabi tutulmadan- gündeme getirilmesinin, bu fırka bakımından faydadan çok zarar getirdiğini söylemek gerçeğin ifadesi olacaktır.

Zira metin tenkidine tabi tutulduğunda bu rivâyetlerin, tarihsel gerçeklikle, Kur'an'la ve İmâmiyye itikadıyla örtüşmediği açıkça görülmektedir. Bir kısım Sünnî kaynaklarda zikredilmiş olmaları tek başına bu rivâyetlerin kabulünü zorunlu kılmaz. Zira rivâyetlerin kıymeti, nerede zikredildikleriyle değil, sened ve metinlerinin sıhhat kriterlerini taşımasıyla kaimdir. Bu bağlamda Sünnî kaynaklarda yer alan rivâyetlerin tamamının sahih/makbul olduğunu iddia etmenin ilmî bir geçerliliğinin bulunmadığı izahtan varestedir.

Öte yandan bu rivâyetlere yer veren İbn Asâkir'in *Târîhu Dimâşk'*, Deylemî'nin *el-Firdevs'i*, Süyûtî'nin *ed-Dürri'l-Mensûr'u*... gibi eserlerde sadece Şî'a'nın faziletleriyle değil, genelde Sahâbe'nin ve özelde tek tek -başta Dört Halife ve Ümmehât-ı Mü'minin olmak üzere- pek çok sahâbinin fezail ve menakıbını anlatan rivâyetlerin mevcudiyeti bilindiği halde, İmâmiyye'nin bunları görmezden gelerek Şî'a'nın ayrıcalığı/üstünlüğü temalı rivâyetleri öne çıkarması ilmî dürüstlük ve tutarlılıkla bağdaşmamaktadır. Zira aynı mantıkla hareket ederek, mezkûr kaynaklarda İmâmiyye'nin hazzetmediği sahâbilerle ilgili rivâyetleri seçip öne çıkarmak da pekâlâ mümkündür. Kaldı ki, *es-Savâ'ıku'l-muhrîka*'dan yapılan alıntılarda tam bir tahrif örneği sergilendiği görülmektedir. Münhasıran Şî'a'nın iddialarını çürütmek üzere kaleme aldığı bu eserinde Heytemî, ilgili rivâyetleri açıkça taz'if etmektedir. Buna rağmen İmâmî müelliflerin, bahse konu taz'ifleri görmezden gelerek ilgili rivâyetlerin Heytemî tarafından istidlal ve ihticac maksadıyla zikredildiği izlenimini verecek şekilde nakledilmesi ilmîlikle hiçbir şekilde bağdaştırılamayacak bir tutumdur.

“Sünnî Kaynaklarda Yer Alan ‘Şî'a'nın Üstünlüğü’ Temalı Hadislerin Metin Tenkidi ve Delâleti Üzerine”

Özet Tarih boyunca olduğu gibi günümüzde de Ehl-i Sünnet-Şî'a münasebetleri ilmî zeminde ağırlıklı olarak eleştiri/reddiye ekseninde yürümektedir. Her iki kesim de 'karşı tarafı, Kur'an'a aykırı davranmakla ve hadis uydurmakla itham etmektedir. Bu çerçevede Şî'i araştırmacılar, bir kısım Sünnî kaynaklarda yer alan, 'Şî'a'nın üstünlüğü/ayrıcalığı' muhtevalı rivâyetleri öne çıkartmak suretiyle Ehl-i Sünnet'i, kendi kaynaklarında yer alan temel bir hakikatin üstünü örtmekle itham etmektedir. Bu bakımdan söz konusu rivâyetlerin ilmî ölçüler içerisinde kritik edilmesi büyük önem arz etmektedir. Bu makalede söz konusu hadislerin metin tenkidine tabi tutulmasına ve delalet sorununun tartışılmasına çalışılacaktır.

Atf: Ebubekir SİFİL, “Sünnî Kaynaklarda Yer Alan ‘Şî'a'nın Üstünlüğü’ Temalı Hadislerin Metin Tenkidi ve Delâleti Üzerine”, *Hadis Tetkikleri Dergisi*, (HTD), XII/1, 2014, ss. 7-22.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Ehl-i Sünnet, Şî'a'nın üstünlükleri, metin tenkidi, delalet sorunu